

ondenkbaar geweest. Deze politieke vluchtelingen verdienen een plaats in de geschiedschrijving van het Exi 1, maar ze hebben niet op politieke wijze van zich doen spreken. Het proefschrift, dat dit alles moet aantonen, is op de eerste plaats een feitelijk onderzoek. De talloze namen en gegevens zijn in alle hoofdstukken gespreid en worden aan het slot nog eens samengevat in een handzame filmografie. De schrijfster vult een lacune in de kennis niet alleen over de ontwikkeling van de Nederlandse film maar ook over de Duitse vluchtelingen in de jaren dertig. In haar vindingrijkheid ontstaat echter een andere lacune: de schets van het culturele klimaat in Nederland is mager en onbevredigend voor wie een ruimer decor zoekt van de filmgeschiedenis in de jaren dertig. In dat opzicht is het boek een symptoom van een wijder probleem: filmhistorici komen in hun onderzoek, althans in de presentatie daarvan, dikwijls niet uit boven een encyclopedische behandeling.

J. Th. M. Bank

G. Alberts, F. van der Blij, J. Nuis, ed., *Zij mogen uiteraard daarbij de zuivere wiskunde niet verwaarloozen* (CWI Tracts; Amsterdam: Centrum voor Wiskunde en Informatica, 1987, 319 blz., f40,-, ISBN 90 6196 320 6).

Uit de titel van dit helaas wat flodderig uitgegeven boek kan men het niet opmaken, maar het gaat hier om een studie van de oprichting en de opbouwperiode van het Mathematisch Centrum in Amsterdam. Dit instituut, dat tegenwoordig de naam van Centrum voor Wiskunde en Informatica draagt, werd in 1946 opgericht als een onderzoeksinstituut naast de universiteiten en was toen één van de aanloopjes naar de oprichting van ZWO, de instantie die het centrum nu nog steeds financiert. In 1986 bestond het Mathematisch Centrum veertig jaar en in dat kader is het onderhavige boek tot stand gekomen.

Het Mathematisch Centrum speelt een belangrijke rol in wiskundig Nederland. Maar daarin ligt (voor historici) niet het voornaamste belang van het gedenkboek. De oprichting van het Centrum is namelijk illustratief voor de veranderingen die zich direct na de oorlog niet alleen in de wiskundebeoefening voordeden, maar ook in de Nederlandse cultuur in haar geheel. Het Centrum is tot stand gekomen dankzij impulsen van boven en van beneden. De eerste impuls kwam van de 'actieve cultuurpolitiek' die door minister G. van der Leeuw van OKW in het kabinet-Schermerhorn werd gepropageerd en waarbij ordening en maatschappelijke dienstbaarheid hoog in het vaandel geschreven stonden. Tal van wetenschappelijke organisaties zijn in de korte periode van Van der Leeuws ministerschap tot stand gekomen of bedacht; behalve het Mathematisch Centrum bijvoorbeeld ook de Stichting Fundamenteel Onderzoek der Materie (FOM), nog zo'n voorloper van ZWO. Dergelijke organisaties waren vruchten van de vernieuwings- en doorbraakgedachte, die in partijpolitieke zin dan misschien mislukt mag zijn, maar in cultureel opzicht toch tot op zekere hoogte geslaagd is.

Tegelijk was er sprake van verandering in de kringen van de wiskundigen zelf. De hoogleraren G. J. van der Corput uit Groningen en D. van Dantzig uit Delft ontwikkelden, gedeeltelijk onder invloed van oorlogservaringen, gedachten over een 'uitbraak' van de wiskundigen uit hun vooroorlogse ivoren toren. Daarbij meenden zij dat de wiskunde niet alleen uitgedragen moest worden als cultuurfactor (de culturele betekenis van de wiskunde stond voorop bij de door Van der Leeuw beïnvloede Van der Corput), maar ook als productiefactor (meer de lijn van Van Dantzig). Beide opvattingen konden verenigd worden in het begrip maatschappelijke dienst-

baarheid en zo kreeg het Mathematisch Centrum een dubbele taak: beoefening van de zuivere en de toepassingsgerichte wiskunde.

Dat er toepassingsgerichte wiskunde werd nagestreefd, was voor wiskundigen iets nieuws: wiskundigen die voor de oorlog zoiets beoogden, waren op de vingers van één hand te tellen geweest. Maar na de oorlog kregen dergelijke wiskundigen, gesteund door de heersende doorbraak- en herstelgedachten, al spoedig de meerderheid (al wenste niemand de beoefening van de zuivere wiskunde te verwaarlozen—vandaar de titel). Gedachten over mathematisering van steeds meer wetenschapsgebieden, het nut en de noodzaak van de inzet van mathematische statistiek, de planeconomie en de rationalisering van maatschappelijke processen, dat alles leidde niet alleen tot de oprichting van het Mathematisch Centrum, maar bijvoorbeeld ook tot de oprichting van de Vereniging voor Statistiek, het Bouwcentrum en het Centraal Planbureau. Gezien al deze ontwikkelingen, mag het volkomen juist heten wat één van de eerste curatoren van het Centrum, de VU-hoogleraar Sizoo, in het boek zegt: 'De oprichting van het Mathematisch Centrum was een betrekkelijk kleine gebeurtenis, maar één die volkomen paste in de sfeer en de ontwikkeling van die tijd' (103).

Het boek is een produkt van wiskundigen, geschreven in hoofdzaak voor wiskundigen, al komt er geen formule in voor. In het eerste deel wordt de oprichting beschreven, waarbij de geschetste historische context uitvoerig aan de orde komt. In het tweede deel volgen de schrijvers dan de verschillende afdelingen van het Mathematisch Centrum gedurende de opbouwperiode, die in 1954 wel afgesloten mocht worden genoemd. Met de verwerving van de opdracht om de Delta-plannen door te rekenen had het centrum zich een vaste plaats in de wereld van de wiskunde veroverd. De eerstgenoemde auteur/redacteur, Alberts, heeft de meeste hoofdstukken voor zijn rekening genomen, maar een flink deel van het boek bestaat uit interviews met mannen (en vrouwen) van het eerste uur. Het boek heeft geen index en geen overzicht van de gebruikte bronnen, maar kan desondanks een nuttige exploratie van de nog nauwelijks ontgonnen naoorlogse wetenschaps- en cultuurgeschiedenis van Nederland genoemd worden.

K. van Berkel

Pierre van der Eng, *De Marshall-hulp. Een perspectief voor Nederland. 1947-1953* (De Haan dossier; Houten: De Haan-Unieboek, 1987, 256 blz., f39,90, ISBN 90 269 4247 8).

Tussen 1948 en het midden van de jaren vijftig ontving Nederland voor meer dan drie en een half miljard gulden aan Marshall-hulp. Dat wil zeggen: leveranties van goederen voor rekening van de Verenigde Staten. Het overgrote deel van de hulp, met een waarde van ruim twee miljard, kwam binnen in de jaren 1949 en 1950.

Al sinds de tijd waarin ze gegeven werd, is de Marshall-hulp afgeschilderd als de redding van de Nederlandse betalingsbalans. Zonder de dollar en de daarmee verkregen goederen uit de dollarsfeer zou het prille economische herstel na de tweede wereldoorlog al in 1948 gefnuikt zijn door onontkoombare bezuinigingen.

In de decennia sinds het verlenen van de hulp is die visie nooit wezenlijk ter discussie gesteld. Van der Eng opent nu de discussie op voorbeeldige wijze. In negen thematische hoofdstukken wordt de hulp van alle kanten bekeken: waarom de Amerikanen met het Marshall-plan kwamen, hoe Europa reageerde, hoe en waarom Nederland reageerde, hoe de Amerikaanse propaganda-machine in Nederland werd ingezet, wat de Marshall-hulp betekend heeft voor de relatie